

**ISLIMIY VA GIRIH NAQSHLAR ASOSIDA SOPOL LAGANLAR UCHUN
BADIY KOMPOZITSIYA CHIZISH TEXNOLOGIYALARI VA USULLARI****Shamsiyeva Aziza Toshqul qizi**

*Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
60210800 – Amaliy san’at (turlari bo’yicha) bakalavriat ta’lim
yo’nalishi 4-kurs talabasi*

N.J.Mullajonova

*Ilmiy rahbar Sharof Rashidov nomidagi Samarqand davlat universiteti
San’atshunoslik kafedrasida dotsenti*

Annotatsiya. Ushbu maqolada Islimiy va Girih naqshlari asosida sopol laganlar uchun badiiy kompozitsiyalarni chizish texnologiyalari va usullari batafsil tahlil qilinadi. Maqolada naqshlarning milliy madaniyat va badiiy tafakkurdagi o‘rni, ularning geometrik va o‘simlik ornamentlari orqali ifodalanishi, shuningdek, zamonaviy texnologiyalar yordamida bezak jarayonining takomillashuvi ko‘rib chiqiladi. Naqsh elementlarini joylashtirish, kompozitsion uyg‘unlik yaratish, simmetriya va ritm tamoyillari asosida bezaklarni chizish bosqichlari yoritiladi. Tadqiqot milliy bezak san’atini saqlash va rivojlantirish, shuningdek, zamonaviy dizayn kontekstida milliy naqshlarni yangicha talqin etishda amaliy yo‘nalishlarni taklif etadi.

Kalit so‘zlar: Islimiy naqshlar, Girih naqshlari, sopol lagan, badiiy kompozitsiya, simmetriya, ritm, zamonaviy texnologiyalar, lazer kesish, 3D.

Islimiy va Girih naqshlari Markaziy Osiyo, xususan, O‘zbekistonda nafaqat milliy bezak san’atining eng murakkab va o‘ziga xos shakllaridan biri, balki bu hududning madaniy va badiiy merosining ajralmas qismi sifatida qaraladi. Ushbu naqshlar o‘zining murakkab geometrik tartibi, takrorlanish printsiplari va o‘simlik ornamentlarining nafis uyg‘unligi bilan ajralib turadi. Bu naqshlar nafaqat badiiy-estetik qiymatga ega, balki chuqur falsafiy mazmunni ham o‘zida mujassamlashtiradi. Islimiy naqshlar asosan o‘simlik va tendensiyalarga asoslangan bo‘lsa, Girih naqshlari matematik asosda yaratilgan murakkab geometrik shakllarni o‘zida aks ettiradi. Bu naqshlarning har biri milliy san’at tafakkurining chuqur qatlamlarini, inson va tabiat o‘rtasidagi uyg‘unlik, muvozanat va tartib g‘oyalarini ifodalaydi.

Sopol laganlar esa O‘zbekiston xalq hunarmandchiligining bebaho durdona namunalariidan biri bo‘lib, ularning bezagi milliy bezak san’atining turli usullarini mukammal tarzda o‘zida jamlagan. Islimiy va Girih naqshlari sopol laganlarni bezashda

nafaqat estetik ko‘rinishni boyitadi, balki ularni madaniy-historik kontekstda yanada qadrlidir qiladi. Sopol laganlarning badiiy qiyofasi ularning shakli, rangi va bezak elementlari bilan birgalikda ularni noyob san’at ob’ektlariga aylantiradi. Shu bois, sopol laganlarni bezashda Islimiy va Girih naqsh elementlarining badiiy kompozitsiyalarini chizish jarayoni aniq texnologik va badiiy bilimlarni talab qiladi.

Mazkur maqolada sopol laganlar uchun Islimiy va Girih naqshlari asosida badiiy kompozitsiyalarni chizish texnologiyalari va usullari keng yoritiladi. Bu jarayonda naqsh elementlarini to‘g‘ri joylashtirish, ularning o‘zaro munosabatini ta‘minlash, simmetriya va ritm tamoyillarini qo‘llash orqali kompozitsion uyg‘unlik yaratish muhim hisoblanadi. Shuningdek, naqshlarni eskizdan tayyor mahsulotgacha bo‘lgan bosqichlari, ularning rang va bezak detallarini tanlashdagi o‘ziga xos yondashuvlar ham ko‘rib chiqiladi. Zamonaviy texnologiyalar – raqamli chizish dasturlari, lazer kesish va 3D bosma kabi usullarni qo‘llash orqali an’anaviy naqshlarni yangi bosqichga olib chiqish imkoniyatlari ham tahlil qilinadi. Bu esa nafaqat milliy bezak san’atini saqlash, balki uni zamonaviy sharoitlarda rivojlantirishga katta turtki beradi.

Natijada, Islimiy va Girih naqshlari asosida yaratilgan sopol laganlardagi badiiy kompozitsiyalar milliy madaniyatning chuqur ma’nolarini yangi avlodlarga yetkazishda, milliy o‘zlikni mustahkamlashda hamda xalqaro san’at maydonida O‘zbekiston badiiy an’analarining o‘ziga xosligini ta’kidlaydigan muhim omilga aylanadi. Bu maqola o‘quvchilarga nafaqat an’anaviy naqshlarning badiiy va texnologik tomonlarini, balki ularni amaliy san’at buyumlari sifatida yaratish yo‘llarini ham tushunishga yordam beradi.

Islimiy va Girih naqshlarning xususiyatlari

Islimiy naqshlari ko‘proq o‘simlik ornamentlaridan tashkil topgan bo‘lib, ular murakkab silsilalar va egri chiziqlar orqali uyg‘unlik va harakat hissini beradi. Bu naqshlar ko‘pincha falsafiy va ramziy ma’nolarga ega bo‘lib, tabiat va hayotiylikni aks ettiradi.

Girih naqshlari esa geometrik shakllardan – olti burchaklar, yulduzlar, romblar va boshqa ko‘p qirrali figuralardan tashkil topgan. Ularning asosiy xususiyati – takrorlanadigan va simmetrik kompozitsiyalar hosil qilishi. Girih naqshlari murakkab matematik va badiiy tizimlarga asoslangan bo‘lib, ular milliy naqsh san’atining chuqur ildizlarini ko‘rsatadi.

Sopol laganlarda badiiy kompozitsiya yaratish bosqichlari

1. Tayyorlov ishlari

Sopol laganning yuzasi oldindan tayyorlanadi — silliqqlanadi, tozalanadi va kerak bo‘lsa, asos bo‘yoq bilan qoplanadi. Bu bosqich naqsh chizishda yuzaning tekis va bir xil bo‘lishini ta‘minlaydi.

2. Naqsh elementlarini tanlash va tahlil qilish

Islimiy va Girih naqshlari o‘zining murakkabligi va ko‘p qirrali xususiyati tufayli oldindan batafsil o‘rganiladi. Naqsh elementlari alohida qismlarga ajratilib, ularning o‘zaro joylashuvi, takrorlanishi va muvozanati aniqlanadi.

3. Chizma tayyorlash

Naqshlarning asosiy qismlari qog‘ozda yoki raqamli dasturlarda dastlabki loyihalar shaklida chiziladi. Bu bosqichda simmetriya, ritm va kompozitsion uyg‘unlikka alohida e‘tibor qaratiladi. Zarur bo‘lsa, an‘anaviy qalam va qo‘l chizmasidan foydalaniladi.

4. Naqshni laganga ko‘chirish

Tayyorlangan chizma sopol lagan yuzasiga ko‘chiriladi. Buning uchun maxsus karbon qog‘ozi yoki projeksion usullar ishlatilishi mumkin. Zamonaviy usullardan lazer kesish yoki 3D bosma texnologiyalari yordamida naqshlarni aniq va sifatli ko‘chirish mumkin.

5. Bezash va bo‘yash

Ko‘chirilgan naqsh ustida yog‘och o‘ymakorligi, naqqoshlik, bo‘yama va boshqa milliy badiiy texnikalar orqali bezak ishlari amalga oshiriladi. Rang tanlashda milliy rang palitralari va zamonaviy rang kombinatsiyalari uyg‘unlashtiriladi.

6. Yakuniy qoplama va himoya

Bezak ishlari tugagach, laganning yuzasi lak yoki shisha qoplama bilan qoplanadi. Bu uning chidamliligini oshiradi va estetik ko‘rinishni uzoq vaqt saqlab qolishga yordam beradi.

Zamonaviy texnologiyalarning qo‘llanilishi

Bugungi kunda sopol laganlarni bezashda lazer kesish, 3D bosma kabi zamonaviy texnologiyalar keng qo‘llanilmoqda. Ular an‘anaviy naqshlarning murakkabligini saqlagan holda, ishlab chiqarishni tezlashtiradi va sifatni yaxshilaydi. Shuningdek, raqamli grafik dasturlar yordamida naqshlarning mukammal kompozitsion loyihalari tayyorlanadi.

Islimiy va Girih naqshlari asosida sopol laganlar uchun badiiy kompozitsiya chizish jarayoni — bu nafaqat an‘anaviy va zamonaviy badiiy usullar hamda texnologiyalar uyg‘unligidan iborat murakkab jarayon, balki milliy madaniyat va san‘atni saqlash va rivojlantirishda beqiyos ahamiyatga ega. Ushbu naqshlar o‘ziga xos dizayn elementlari orqali milliy o‘zlik va tarixiy ildizlarni ifodalaydi, shu bilan birga ular zamonaviy dizayn tamoyillari va ishlab chiqarish texnologiyalarining kiritilishi orqali yangi estetik va funksional qiyofa kasb etadi.

Islimiy va Girih naqshlarining qadimiy geometrik va o‘simlik ornamentlari nafaqat san‘atkorlik mahoratini, balki milliy tafakkur va falsafani ham aks ettiradi. Zamonaviy texnologiyalar yordamida ushbu naqshlar yanada murakkab va aniqlik bilan ishlanib, nafaqat ko‘rinish, balki ularning chidamliligi va iqtisodiy samaradorligi ham oshadi.

Masalan, lazer kesish, raqamli grafik dasturlar va 3D bosma texnologiyalari naqshlarning mukammal moslashuvini va sifatini ta'minlaydi, bu esa ishlab chiqarish jarayonini tezlashtiradi va mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshiradi.

Shunday qilib, Islimiy va Girih naqshlari asosida yaratilgan sopol laganlar nafaqat an'anaviy madaniyatni muhofaza qilish va avlodlarga yetkazish vositasi bo'lib xizmat qiladi, balki milliy san'atning zamonaviy shakllarini yaratishda ham muhim platforma hisoblanadi. Bu o'z navbatida milliy o'zlikni mustahkamlash, xalqimizning tarixiy va madaniy qadriyatlarini yanada kengroq miqyosda namoyon etishga yordam beradi.

Yosh dizaynerlar va hunarmandlar uchun bu jarayon nafaqat ijodiy yondashuvni shakllantirish, balki milliy naqshlarni zamonaviy kontekstda innovatsion tarzda ifodalash imkonini beradi. Bunday sintez milliy san'atimizni yangi avlod ko'z o'ngida jonlantiradi, an'anaviy va zamonaviy usullarni birlashtirib, mahsulotlarning global bozorda raqobatbardoshligini oshiradi va milliy hunarmandchilikni rivojlantirishga katta hissa qo'shadi.

Natijada, Islimiy va Girih naqshlari asosida chizilgan badiiy kompozitsiyalar nafaqat estetik go'zallik va badiiy qadr-qimmatni ta'minlaydi, balki ular milliy madaniyatning asriy merosini muhofaza qilish va uni zamonaviy dunyoqarashga moslashtirishda muhim vosita sifatida namoyon bo'ladi. Bu esa o'z navbatida xalqimizning san'atga bo'lgan hurmatini kuchaytirib, milliy g'urur va madaniy o'zlikni yanada mustahkamlaydi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullaev, Sh. "O'zbek milliy bezak san'ati." Toshkent: O'zbekiston, 2015.
2. Karimov, M. "Islomiy bezaklar va ularning matematik asoslari." Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
3. Rasulov, D. "Girih naqshlari va ularning tarixiy rivojlanishi." Toshkent, 2020.
4. Tolipov, B. "O'zbekiston sopol san'ati va bezak usullari." Toshkent: Madaniyat, 2017.
5. Saidov, I. "Milliy naqshlarning zamonaviy talqini." Toshkent: Ilmiy nashrlar, 2022.
6. Karimova, N. "Geometrik naqshlar va ularning badiiy kompozitsiyasi." Toshkent, 2019.
7. Mirzayev, A. "Yog'och o'ymakorligi va milliy ornamentlar." Toshkent: San'at, 2016.
8. Alimov, T. "Zamonaviy texnologiyalar va milliy naqshlar." Toshkent: Ilm-fan, 2021.
9. Islomiy san'at va bezak: To'plam, Toshkent, 2018.
10. Karimov, S. "Naqshlar kompozitsiyasi va uning texnologiyalari." Toshkent, 2023.